

VIII. A SZOKÁSJOG EREJE: HARANGOZÓK ÉS SEKRESTYÉSEK

Forrásaink jellegéből adódóan az egyházzolgák ügyes-bajos dolgairól árnyaltabb képet kapunk, mint egyszerű hétköznapijaikról. A harangozók és sekrestyések (továbbiakban: harangozók) személyéhez is főként hivatalukkal összefüggő vitás ügyek kapcsán kerülhetünk közel. Tevékenységükről írásos nyom alig maradt fenn. Ez részben az általános kutatói érdektelenségnek, másrészt a források szűkösségének tudható be. A fejezet elején sorra veszem a csongrádi bel- és külsővárosi harangozók feladatait, jövedelmét, személyét. Ezt követően a vérséghez kötődő a szokásjog erejét, a 19. század végén bekövetkező változások körülményeit vizsgálom meg a Keviczky család példáján.

1. A harangozók jövedelmi viszonyai, feladatai

A harangozói hivatal önálló megléte azokra a plébániákra jellemző, ahol a település lélekszáma indokolja a sekrestyés és harangozó feladatainak különválását. Kisebb falvakban a kántori, tanítói, harangozói és sekrestyési hivatalt rendszert egyetlen személy töltötte be. Bizonyos, hogy amióta Csongrádnak harangjai vannak⁸⁷², azóta harangozó és sekrestyései is voltak, és a funkciók szétválására sosem került sor.⁸⁷³ 1769 után két harangozó és sekrestyést (*campanista*) valamint két egyházfít (*aeditus*) találunk Csongrádon; külön a belsővárosi Szent Rókus-templomban – melynek kegyura a település,⁸⁷⁴ és külön a külsővárosi Nagyboldogasszony-templomban, melynek kegyura a gróf Károlyi család volt.⁸⁷⁵

A harangozó megnevezés a latin *campanator/campanista* szó tükörfordításaként a templomszolga legfontosabb funkciójából, a harangok kezeléséből veszi eredetét, ám a feladatkör korántsem ebben merült ki. Forrásainkban találkozunk még a *sekrestyés*, *harangozó*, *templomgondnok*, *egyházfi*, *gazda*, *templomgazda* megnevezésekkel is. A külsővárosi Nagyboldogasszony-templomban csak a *harangozó*, illetve az adományok pénzkezelése okán ritkábban az *egyházfi* megjelölés élt.⁸⁷⁶

872 A csongrádi harangokról lásd: Dudás 1997; Dudás–Kőhegyi 2000.

873 Kaposváron 1915-ig ugyanez volt a helyzet. Hoss 1948. 63.

874 V.ö. Nagy 2008. (kézirat).

875 V.ö. Góg 1984. 163.

876 A fogalmak használata forrásainkban igen zavaros. Kurátornak vagy templombírónak, egyházfít, templomgondnoknak szokás nevezni azt a pénzkezeléssel megbízott világi férfit, aki a templom gazdálkodását követi nyomon. A Hoss József-féle kaposvári plébániatörténetben az egyházi egyértelműen a sekrestyést jelöli. V.ö. Hoss 1948. 63. Az 1824-ik évi csongrádi Canonica Visitatióban az aeditus kifejezés fedi a templomgondnoki funkciót ellátó személyt. A kurátor szó használata a népnyelvben igen gyakori, de megtévesztő, mivel az aeditusra és a belsővárosi harangozó és sekrestyésre (a visitatióban: *campanatores*) egyaránt alkalmazták. Forrásaink következtetlenségén átítelve a továbbiakban a „harangozó” megnevezést vesszük át, a kurátor és egyházi kifejezéseket meghagyjuk a templomgondnoknak. Ld. Pogonyi 1908. 64; M. Kat. Lex. XI. 2006. 996.

Amíg a Szent Rókus-templom harangozóját a kegyúri funkciót betöltő helyi elöljáróság emelte a posztra, Csongrád–Külsővárosban még az 1760-as években adta Keviczky András kezébe Kanyó András plébános a plébániatemplom kulcsát, a tisztség pedig apáról fiúra szállt. Bizonyos, hogy a csongrádi Öregszőlők között is állt egy harangláb, külön fizetett harangozóval.⁸⁷⁷ A továbbiakban csak a bel- és külsővárosi, vagyis a templomokhoz kötődő harangozókkal foglalkozunk.

Az első harangozók kinevezésének körülményeiről nem sokat tudni. A Keviczky család hagyománya szerint Kanyó András plébános az 1760-as években a következő szavak kíséretében nevezte ki a harangozót: „mindaddig viseli a te családod a szolgálatot, míg a becsületben megmarad”.⁸⁷⁸ A Külsővárosban harangozó-választásra a következő 120 esztendőben nem került sor. 1888-ban, Keviczky György elbocsátását követően Hegyi Antal plébános személyes választása nyomán Szőke János harangozót erősítette meg posztjában, melyhez a püspöki jóváhagyást is kieszközölte. Ez a lépés azonban kiváltotta a harangozói javadalmakat biztosító községi elöljáróság, illetve a kegyúri jogokat gyakorló Károlyi család ellenkezését is, kik ugyancsak érdekeltnek érezték magukat a harangozókérdésben. Szőke lemondása után (1895) a választásra már nyilvános pályázat kiírását követően, a kerületi esperes elnöklete alatt került sor.

A kántorválasztástól eltérően a harangozókat nem hallgatták meg, csupán a benyújtott pályázatokat tekintette át a testület, majd kikérték a jelölteket ismerő kurátor véleményét. Az állásra csak katolikus, helyi illetőségű, családos egyének pályázhattak.⁸⁷⁹

Mivel a harangozói tisztség nem igényelt különleges tudást, sokkal inkább jellembeli feddhetetlenséget és praktikus készségeket, alantasabb hivatalnak számított a kántorénál; a fizetsége is fele annyi volt.⁸⁸⁰ A külsővárosi harangozók jövedelmét a Canonica Visitatio alapján biztosították a település pénztárából.⁸⁸¹ Itt a harangozó éves jövedelme a 18. század végén és a 19. század első felében is 100 rhénes forint, 2 öl tűzifa és 300 kéve fűteni való nád volt. A templomi ruhák mosásáért, vasalásáért a templompénztárból évi 24 forintot utaltak ki neki.⁸⁸² A belsővárosi harangozó fizetése jóval kevesebb volt: összesen évi 50 váltó forint, egy köböl búza és 200 kéve fűteni való nád. Ehhez viszont nem járt lakás, vagy külön illetékszedési jog a keresztelesek vagy asszonyavatások⁸⁸³ után. Amikor

877 1853-ban Lantos István szőlőhegyi harangozó arról panaszkodik a községi elöljáróknak, hogy ugyan jogosult fizetség fejében a nagyobb gazdáktól 2, kisebbektől 1 garast követelni, csak nagyon kevesen fizetnek neki. Kéri, hogy jövedelmét – ahogy a fenti nehézségek miatt korábban is – a községi pénztárból fedezzék. A képviselők meg is szavazták az év 3 pft. értékű, csekély javadalmat. Forgó–Forgó 1987. 62.

878 VPL APriv. Hegyi Antal, 1888. október 23. Keviczky Sándor nyílt levele.

879 Csongrádi Közlöny, 1895. szeptember 1. II. évf. 35. szám, 4. old.

880 VPL APar. Cs. 1878. június 8. Szvoboda József levele a váci püspökhöz. A harangozó „speciális tudása” a harangok megfelelő kezeléséhez kötődhetett.

881 VPL APar. Cs. 1878. június 8. Szvoboda József levele a váci püspökhöz.

882 NPI Canonica Visitatio 1842; VPL APar. Cs. 1842. június 2. Keviczky András levele a váci püspökhöz.

883 *Asszonyavatás*: Az asszonyok szülés utáni, rituális bevezetése a templomba, másképp: *introductio mulieris post partum*. A magyar nyelvterület egészére jellemző purifikációs szertartás, mely a nyugati és a keleti egyházban is öröklődött. Bővebben lásd: Bárh Dániel 2005.

a mindenkori belsővárosi harangozó fizetésemelésért folyamodott, rendszerint külsővárosi pályatársa méltányosabb körülményeivel hozakodott elő.⁸⁸⁴

A külsővárosi harangozó 1855-ben a következő, szánalmat keltő sorokkal kereste fel a váci püspököt: „ősatyáim által, s már kilenczven éven keresztül e család által viselt harangozói szolgálat a boldogabb időkben megállapított csekély fizetéssel felettébb terhes, s abbóli megélhetésem nyomorúsággal teljes”.⁸⁸⁵ A fizetésemelési kérelem 1857-ben, Virter Lajos plébános javaslatát követően talált meghallgatásra.⁸⁸⁶ Ugyancsak 1855-ből maradt fenn Gyovai József *csengettyűs* (harangozósegéd) fizetésjavítás iránt folyamodó levele. Az írásból kiderül, hogy a *harangozó bojtár* összesen évi 10 váltó forintot kapott szolgálataiért.⁸⁸⁷

23 esztendővel később a külsővárosi harangozó éves fizetése 196 váltóforint 50 krajcárra, míg a Szent Rókus-templom harangozó és templomgondnokáé 123 váltóforint 50 krajcárra rúgott.⁸⁸⁸ 1894-ben, az új belsővárosi harangozó hivatalba lépése alkalmából nyomban fizetésemelési kérelmet nyújtott be, melynek okaként a város gyarapodó lélekszámát és az egyre sűrűsödő templomi teendőket jelölte meg. Az igen jelentős, 123 forintról 200 forintra való emelést egyedül Hegyi Antal plébános támogatta, a többi képviselő elutasította.⁸⁸⁹ Az élelmes harangozó még ugyanebben az évben ostyasütés fejében külön díjat harcolt ki a községi előljáróságtól.⁸⁹⁰ 1895-ben a külsővárosi harangozói állás jövedelme – a lakáson, háztáji kerten és a szokásos egyházi illetményeken kívül – a következőképpen alakult: évi 100 forint fizetés, 30 ft. nádváltság és 3 öl tűzifa értékű (36 ft.) faváltság, ostyasütésre 6 véka búza, egyházi pénztárból a templomi ruhák mosásáért 30 frt, szappanra 12 frt. 50 kr. utólagos, negyedévi részletekben.⁸⁹¹

A harangozó bérének számottevő része temetés, esküvő, keresztelő vagy asszonyavatás után járó, stoláris javadalom volt⁸⁹², mely 1802 előtt *versenként*⁸⁹³ két krajcárt jelentett. Az 1842-es püspöki vizitációs jegyzőkönyvben azonban – Keviczky András harangozó bosszúságára – elmulasztottak rögzíteni néhány stoláris jövedelemforrást, és a településtől kapott természetbeli juttatások is kimaradtak. A helyi előljáróság ugyanis a vizitációra hivatkozva megtiltotta a harangozónak, hogy külön díjat szedjen a harangozásért céhes miséken, esküvőkön, haldoklókért és gyermekágyas asszonyok avatása alkalmával. Ezekért a

884 Balogh Énok belsővárosi harangozó kérelme a városi közgyűlési jegyzőkönyvben: „a mennyiben a külsővárosi harangozónak a város évenként ostyasütésre három öl kemény tűzifát szokott adni, [kéri, hogy] e címen neki is állapítana meg némi jutalékot, méltányosnak találtatván, ostyasütésért évi 24 frt. évi általányt állapított meg a belsővárosi harangozó részére [az előljáróság]”. Csongrádi Közlöny, 1895. szeptember 15. II. évf. 37. szám, 3. old.

885 VPL APar. Cs. 1955. június 1. Keviczky György levele a váci püspökhöz.

886 VPL APar. Cs. 1857. február 27. Csongrádi Tanácsülés jegyzőkönyvi kivonata.

887 VPL APar. Cs. 1857. május 6. Gyovai József levele a váci püspökhöz.

888 VPL APar. Cs. 1878. június 8. Szvoboda József levele a váci püspökhöz. A kérdéses időszakban, a Belsővárosban egyetlen személy töltötte be a harangozó és a kurátor funkcióját.

889 Tiszavidék, 1894. október 28. V. évf. 43. szám, 3. old.

890 Csongrádi Közlöny, 1895. szeptember 15. II. évf. 37. szám, 3. old.

891 Csongrádi Közlöny, 1895. szeptember 1. II. évf. 35. szám, 4. old.

892 VPL APar. Cs. 1806. március 5. A hódmezővásárhelyi uradalmi ügyintéző levele a csongrádi állapotokról.

893 *Vers*: Egy vers Csongrádon a harangok megcsendítésének egy 'egysége'.

feladatért korábban versenként hat krajcárt is elkérhetett a hívektől. Keviczky András külön fájalta, hogy a községtől kapott kaszáloját ugyancsak el akarták venni tőle.

A harangozó a panaszlevélhez csatolta nagyapjának díjszabásait. Eszerint a 18. század végétől a 19. század közepéig semmit nem változott a külsővárosi harangozó stoláris jövedelme, mely a következőképpen nézett ki: szentlélek (haldoklóért végzett) és esketés alatti harangozásért versenként 6 krajcár, énekes requiem és libera alatti szolgálatért külön-külön 30 krajcár, céhes miséért 18 krajcár, gyermekágyas asszony avatásáért 30 krajcár járt.⁸⁹⁴ A Belsővárosban csak 1855-ben engedélyezték, hogy a harangozó minden vers után 6 váltó krajcárt szedhessen.⁸⁹⁵

Csongrád előjárói 1892-ben keltezett levelükben arról számoltak be Vaszary Kolos hercegprímásnak, hogy a plébános a Canonica Visitatio figyelmen kívül hagyásával szabad kezét engedett a külsővárosi harangozónak a stoláris díjak szedésére. Ezért „ott hol ez előtt rendes viszonyok között 2 frt volt fizetendő, ma 8–12 forint számíttatik fel”.⁸⁹⁶ Ha ez igaz, akkor a harangozó bizonyos esetekben háromszor többet keresett a kántornál.⁸⁹⁷ Az előjáróság levele azért is tanulságos, mert kiderül belőle, hogy a Canonica Visitatit nem állapotfelmérő leírásként, hanem szerződésként értelmezték. Ugyanez mondható el a laikus templomszolgákról is, akik leveleikben cáfolhatatlan hivatkozási pontként utalnak a püspöki látogatási jegyzőkönyvre.

1895-ben stoláris járadék címén asszonyavatásért 6 krajcárt, délelőtti esketésért 30, délutániért 60 krt. kérhetett a külsővárosi harangozó.⁸⁹⁸ Miután elkészült a Jézus Szívének tiszteletére szentelt harang, megszólaltatásáért 2 forintot a templomnak, 30 krajcárt a harangozónak kellett adni.⁸⁹⁹ Összességében a külsővárosi harangozói állás éves jövedelme a juttatásokkal együtt 1000–1200 forintba rúgott.⁹⁰⁰ Ahogy 1904-ből visszatekintve a helyi sajtóban némi túlzással megjegyezték: „a harangozóknak nagyobb jövedelmük volt, mint akár az akkori főszolgabírónak, akár a járásbírónak”.⁹⁰¹ Az illetmények újrarendezésére 1904-ben, Hegyi Antal plébános távozását követően került sor. A viták kereszttüzében álló harangozói jövedelmeket a kerületi esperes elnökletével összeült bizottság végül a felére csökkentette le.⁹⁰²

894 VPL APar. Cs. 1844. Keviczky András dátum nélküli levele a váci püspökhöz.

895 VPL APar. Cs. 1855. június 1. Bernát Ferenc levele a váci püspökhöz.

896 VPL APriv. Hegyi Antal, 1892. március 14. Csongrád képviselőtestületének levele a hercegprímáshoz.

897 A vádpont szerint a kántor 84 krajcárt, míg a harangozó esetenként 2–3 forintot is megkapott. Csongrádi Közlöny, 1894. március 4. I. évf. 1. szám, 1-2. old.

898 VPL APar. Cs. 1898. október 30. Hegyi Antal levele a váci püspökhöz.

899 VPL APriv. Hegyi Antal, 1894. július 10. Hegyi Antal levele a váci Egyházmegyei Hatósághoz.

900 Csongrádi Lap, 1895. szeptember 22. V. évf. 39. szám, 3. old.

901 Csongrádi Újság, 1904. november 6. II. évf. 45. szám, 1. old.

902 Csongrádi Újság, 1904. november 6. II. évf. 45. szám, 1. old.

A sekrestyési feladatköröket tekintve a bel- és külsővárosi harangozó egyaránt rendelkezett saját templomkulccsal, harangozott, amikor kellett⁹⁰³, sütötte az ostyákat, előkészítette, tisztán tartotta, vasalta, szükség esetén megvarrta az elszakadt miseruhákat. A papság fehérműúinak mosásáért a külsővárosi harangozó külön fizetséget kapott (30 forint).⁹⁰⁴ Szentmise előtt segített a papnak öltözködni⁹⁰⁵, meggyújtotta a gyertyákat, kihelyezte a kelyhet. Ministráns gyermekek hiányában ő szolgált az oltár mellett.⁹⁰⁶ A templomban illetlenül viselkedőket figyelmeztette, ki is vezethette. A Belsővárosban ő volt az orgonafúvó-nyomó, míg a Külsővárosban erre a feladatra külön segédet alkalmaztak. A plébános utasítására adományokat gyűjtött a hívektől.⁹⁰⁷ Az utolsó kenet feladására igyekvő papot vagy ő, vagy a kántor kísért el. A Belsővárosban ő szervezte a gyalogos búcsújárásokat Máriaradnára, Félégyháza–Szentkútra és Szegedre. Valójában mindenféle apró-cseprő ügyben, mint a rendetlenkedő gyermekek fegyelmezése, a templomban hangoskodók kiutasítása vagy a templom körül legelésző állatok elhajtása, lehetett rájuk számítani.⁹⁰⁸ Amikor Alvinczy Ferenc plébános és Sohlya Antal kántor nem állt szóba egymással, a harangozó közvetítette közöttük a leveleket.⁹⁰⁹

2. Csongrád–Belsőváros

A belsővárosi Szent Rókus-templom harangozói posztján az 1830-as években Bernát Antalt találjuk. Elődeiről ezidáig nem került elő feljegyzés.⁹¹⁰ Fia, Bernát Ferenc az 1840-es évek elején vette át apja tisztségét, és egészen 1893. december 5-én bekövetkezett haláláig ő maradt a Szent Rókus-templom sekrestyéje és harangozója.⁹¹¹ Bernát Ferenc hivatali utóda, Balogh Énok számos jövedelemjavítási kérelmet nyújtott be a helyi előjáróság felé, változatos sikerrel. Egy 1894-ben keletkezett levelében eképpen panaszkodott: „A templom gondnoki és sekres-

903 Minden nap reggel, délben este, misék előtt jeladásul, mise alatt úrfelmutatáskor, liberás misében úrfelmutatás után 5 percre, temetés alkalmával; processzió ha indul a községből, ha búcsúsok érkeznek; vihar elejébe, tűz, árvíz, egyéb veszedelem idején. Ld. Pogonyi 1908. 93-97.

904 VPL APriv. Hegyi Antal, 1888. november 6. Hegyi Antal levele a kerületi espereshez.

905 A csongrádi népnyelv a sekrestyét *segrist*-nek emlegette, a harangozó és sekrestyés fő feladatai ide kötődtek. Ld. VPL APar. Cs. 1868. február 28. Keviczky György vallomása.

906 VPL APriv. Hegyi Antal, 1888. Keviczky György dátum nélküli levele a váci püspökhöz.

907 „Én is gyűjtöttem ezekre: öröklámpára 4 frt 30 krt, miseruhára 4 frt 40 krt, a sátorra [baldachin] 5 frt. Ezeket a pénzeket írásosan adtam át a Hegyi főt. Úrnak, mint plébánosnak.” VPL APriv. Hegyi Antal, 1898. augusztus 22–26. Palásti Lajos vallomása.

908 VPL APriv. Hegyi Antal, 1894. július 10. Hegyi Antal levele a váci Egyházmegyei Hatósághoz; Csongrádi Közlöny, 1896. szeptember 27. III. évf. 39. szám, 4. old.

909 VPL APar. Cs. 1867. november 12. Sohlya Antal levele a váci püspökhöz. Hagyományosan a harangozó végezte templom és a plébánia takarítását, templomi terítők tisztítását, cseréjét, a lobogók és zászlók tisztítását, a templom virágozását, a temetési kellékek gondozását, télen ő intézte a tűzgyújtást, a templom környékének rendben tartását, kint a hó takarítását. Bővebben lásd: Pogonyi 1908.

910 VPL APriv. Mátyus János, 1826. Mátyus János dátum nélküli levele a váci püspökhöz.

911 Tiszavidék, 1893. december 17. IV. évf. 51. szám, 3. old.

tyési teendőim végzése közben a harangozást – természetesen – másokkal kell teljesíttetnem.”⁹¹² Segédeit saját keresetéből fizette, az ostyasütéshez és tömjén égetéséhez szükséges fát szintén a maga tüzelőjéből biztosította. Fizetésének évi 120-ról 200 forintra emelését a csongrádi előjáróság megtagadta.⁹¹³ Forrásaink alapján Balogh Énok a szokásos harangozói tennivalók mellett a kurátor funkcióját is betöltötte.⁹¹⁴

3. Csongrád–Külsőváros

3.1. A Keviczky-éra alkonya

Az első csongrád-külsővárosi harangozó Keviczky András volt; a harangozói házat is az ő lakhelyeként tüntették fel a II. József-féle kataszteri felmérésen.⁹¹⁵ Fia 52 esztendőn keresztül viselte hivatalát. 1827-től már unokáját, az ifjabb Keviczky Andrást találjuk a poszton.⁹¹⁶ A családból elsőként ő rendelkezett szerződéssel, elődei még „szabadon éltek”.⁹¹⁷ A Jancsovics József plébános idejében végzett (1842) egyházlátogatási jegyzőkönyv szerint András akkoriban volt 48 esztendő, felesége Csábi Rozália. Munkáját megbízhatóan és kötelességtudóan végezte. Keresete évi 110 forint, három öl fa, 300 kéve fűteni való nád továbbá 6 véka gabona volt. A hívek minden versért 6 krajcárt fizettek neki.⁹¹⁸ Keviczky András ebből a jövedelemből tartotta fenn szépen gyarapodó családját.⁹¹⁹ András halála után (1848) annak 23 esztendő fia, György vette át a harangozóságot.⁹²⁰ György az asztalos mesterséget is kitanulta, az 1840-es évek derekán két esztendeig tartó vándorútra is elment. 1852-ben példás magaviseletének igazolására kért bizonyítványt a csongrádi előjáróságtól.⁹²¹ Keviczky György lelkes szőlőművelő hírben

912 MNL CsML CsL V.B.71. 1894. október 4. Balogh Énok levele a községi előjáróság felé.

913 MNL CsML CsL V.B. 71. 1894. október 4. Balogh Énok levele a községi előjáróság felé. Az ostyasütéssel kapcsolatban Pogonyi Bernát leszögezi, hogy az ostya csak finom búzalisztből és vízből állhat, továbbá igen vékonynak kell lennie. A mézeskalácsostól beszerzett ostyasütő vasat fehér viasszal kenték meg, hogy ne tapadjon bele a formába. Sütés után egy tiszta, másra nem használható gyalult deszkatáblán kellett formára vágni az ostyákat. A műveletet legalább havonta kétszer meg kellett ismételni. Ld. Pogonyi 1908. 99–100.

914 Csongrádi Közlöny, 1896. szeptember 20. III. évf. 38. szám, 4. old.

915 Kruzslicz 1988. Kruzslicz tanulmányából a harangozó nevéként helytelenül Reviczky szerepel. A ritkábban Kevitzkyként feltüntetett családnevet következetesen Keviczkynek írjuk.

916 Füzesi é.n. (kézirat); VPL APar. Cs. 1844. Keviczky András dátum nélküli levele a váci püspökhöz.

917 1848 előtt a templomszolgák mentesek voltak az adóterhektől és a robot kötelessége alól. VPL APar. Cs. 1842. június 2. Keviczky András levele a váci püspökhöz.

918 NPI Canonica Visitatio 1842.

919 Keviczky András gyermekei voltak: Keviczky Erzsébet szül. 1821. november 8; Keviczky Viktória szül. 1823. december 23; Keviczky György szül. 1825. április 13; Keviczky Rozál szül. 1826. november 2; Keviczky Márta szül. 1828. július 28; Keviczky Veron szül. 1831. február 2; Keviczky Franciska Márta szül. 1833. április 22; Keviczky András Ádám szül. 1835. december 23. V.ö. NPI Születési anyakönyvek.

920 VPL APar. Cs. 1888. november 22. Keviczky György levele a váci püspökhöz.

921 Forgó–Forgó 1987. 45.

állt, szőlőjében nemesített gyümölcsfákat nevelt. Amikor Hegyi Antal plébános 1886-ban Csongrádra került, „Gyuri bácsi” már közel negyven esztendeje szolgált a Nagyboldogasszony-templomban.⁹²²

Hogy pontosan mi történt 1888. október 23-án, reggel negyed kilenckor a plébániatemplom sekrestyében, azt csak a jelenlévő plébános és a harangozó tudhatta bizonyosan, ám ketten kétféleképpen emlékeztek az eseményekre.

A plébános a kérdéses nap reggelén miséhez készülődve a harangozót nem lelte a sekrestyében. Miután sikertelenül kereste otthonában és a családtagok közül senki nem akart a segítségére lenni, a plébános egyedül öltözködött fel és ministráns nélkül kezdett el misézni. „Csak mikor a főoltár előtti énekes mise végéhez közelgett, érkezett meg valahonnan az én harangozóm, kit mikor távolléte miatt kérdőre vontam, daczosan azt felelte, hogy a piacon volt kukoriczát vásárolni.”⁹²³ Miután viselkedése miatt megfeddte a templomszolgát, az válaszul nekitámadt, így a plébános önvédelemből arcon ütötte.⁹²⁴ Másik levelében Hegyi Antal azt írja, hogy a harangozó maga provokálta ki az első ütést, és csak utána támadt rá.⁹²⁵ Miután elvette tőle a templom kulcsait, az öreg harangozó hozzávágta: „tehet velem, amit akar, mert mégis megmutatom, hogy nem fog ki rajtam”.⁹²⁶

A harangozó állítása szerint csak pár percre távozott a sekrestyéből, ezért nem találta a megérkező plébános, aki felbukkanása után nyomban rátámadt: arcon verte és fojtogatni kezdte. Ő lefejtette magáról a rátámadó lelkiatyát, majd – mintha mi sem történt volna – ministrált neki a szentmisén. A mise végén a plébános közölte vele, hogy többé nem tart igényt a szolgálataira.⁹²⁷

Az öreg harangozó fia, Keviczky Sándor⁹²⁸ csongrádi hivatali jegyző még az elbocsátás napján nyílt levelet intézett a plébánoshoz, melyet egy szentesi nyomdában sokszorosított és városszerte terjesztett. Keviczky Sándor ajánlata szerint a család megbocsájt a plébánosnak abban az esetben, ha édesapját visszahelyezi a harangozói állásba. A levél hangvétele hullámzó, a sorok rendkívüli zaklatottságról árulkodnak: „merem hinni, hogy ön mint pap és ember egyáltalán nem fog egy elaggott, szegény, élete alkonyán lévő embert kenyerétől megfosztani csupán

922 Keviczky György állítása szerint családja 1888-ban már 150 éve viselte a harangozói tisztséget Csongrádon. Mivel a templom építésének ideje objektíven rácsúfol erre (1769), a kijelentést akár jószándékú túlzásnak is vélhetjük. Kevesebb valószínűséggel jelentheti azt is, hogy az első Keviczky a mai Szent Rókus-templomban kezdte szolgálatát, és onnan került át az új plébániatemplomba. Esélyt hagynék annak a feltételezésnek is, hogy a harangozó egyszerűen nem volt tisztában a templom építésének idejével, és szülei, nagyszülei nagyvonalú történetei nyomán alakult ki benne a „másfél százados múlt” meggyőződése. VPL APar. Cs. 1888. november 22. Keviczky György levele a váci püspökhöz.

923 VPL APriv. Hegyi Antal, 1888. november 6. Hegyi Antal levele a kerületi espereshez.

924 VPL APriv. Hegyi Antal, 1890. március 17. Hegyi Antal levele a váci püspökhöz.

925 „Dorgálásomra daczos és durva felelés volt részéről a válasz. Azt mondtam tehát neki, hogy fogja be a száját és ne feleseljen velem, mert különben kap olyan nyaklevest, hogy megemlegeti, mikor a koporsóba teszik is. De ő azt vágta vissza, hogy azt szeretné ő látni! Hát a mire kíváncsi volt, megkapta négyszem közt melegiben” VPL APriv. Hegyi Antal, 1888. november 6. Hegyi Antal levele a kerületi espereshez.

926 VPL APriv. Hegyi Antal, 1888. november 6. Hegyi Antal levele a kerületi espereshez.

927 VPL APriv. Hegyi Antal, 1888. Keviczky György dátum nélküli levele a váci püspökhöz.

928 Született 1863. május 23. NPI Születési anyakönyvek.

azért, mert az ön által neki adott arczul ütésekért önnek kezeit meg nem csókolta és köszönetet nem mondott [...] végre kijelentem, hogy azért intéztem ez úton főtisztelendőségedhez kérelmemet, mert személyesen önhöz menni magamnak elég tanácsosnak nem gondoltam”.⁹²⁹

Nem csak a családot, de a teljes csongrádi közvéleményt felkavarta Keviczky György felfüggesztésének híre. Tekulics János befolyásos városi alkalmazott két havi próbaidőt próbált kieszközölni a harangozónak. Ám pár nappal később, miután ismeretlenek kővel dobták be Schimmelcsik káplán ablakát, a próbaidő terve füstbe ment. Hegyi Antal már másnap egy nyilvános helyen „ablakbeverőnek” nevezte a Keviczky fiúkat, akik becsületsértésre hivatkozva a királyi járásbíróshoz fordultak elégtételért.⁹³⁰

1888. november 6-án a váci megyéspüspök felszólítására Ulár István kerületi alesperes kérdőre vonta Hegyi Antalt az esettel kapcsolatban.⁹³¹ A plébános érveleése szerint, mivel az ő hivatali előde nevezte ki Keviczky György őset harangozónak, így a mindenkori plébánosnak áll jogában a leszármazottat megfosztani hivatalától.⁹³² Bevallása szerint már régóta fontolgatta az öreg harangozó elbocsátását, mivel anélkül járt ki a szőlőjébe, hogy távozását a plébánosnak jelentette volna. Ugyanakkor az utolsó kenetet feladó pap éjjeli kísérését módszeresen kikerülte.⁹³³ Hegyi Antal a templom és a templomi ruhák tisztaságában, rendezettségében is súlyos hiányosságokat tapasztalt, végül felhánytorgatta, hogy a papok fehérműjének mosását – fizetésemelés elmaradása miatt – az öreg harangozó nemrég felmondta.⁹³⁴

Keviczky György pár héttel később keltezett levelében azt bizonygatta a váci püspöknek, hogy Hegyi Antal elődei kivétel nélkül elégedettek voltak szolgálataival, ám a mostani plébános érthetetlen ellenszenvet táplál iránta – már ha az arcon ütéset az ellenszenv jeleként értelmezzük.⁹³⁵ Hivatkozott őseire, agg korára, menthetetlen szegénységére, közmegebecsülésére, őseinek megebecsülésére, csak ne fosszák meg a harangozóságtól.⁹³⁶ Schuszter Konstantin azonban Hegyi Antalnak adott igazat. A „plébánosára kezet emelő” harangozó felfüggesztését nem oldotta fel, így 1888. december 10-én a 4446. számú főpásztori határozattal Keviczky Györgyöt hivatalosan is elmozdították állásából.⁹³⁷

A csongrádi előljáráóság – a közvéleményen osztozva – nem értett egyet Keviczky György elbocsátásával. A harangozó kilakoltatását követelő plébános kérelmeit válasz nélkül hagyták, így Hegyi Antal a püspöknél és az alispánnál is bepanaszolta a testületet.⁹³⁸ Keviczky György a belügyminisztériumi

929 VPL APriv. Hegyi Antal, 1888. október 23. Keviczky Sándor nyílt levele.

930 VPL APriv. Hegyi Antal, 1888. november 6. Hegyi Antal levele a kerületi espereshez.

931 VPL APriv. Hegyi Antal, 1888. november 6. Hegyi Antal levele a kerületi espereshez.

932 „A mely tényező őt betette állásába, mikor arra érdemtelennek bizonyult, az a tényező ki is tette.” VPL APriv. Hegyi Antal, 1888. november 6. Hegyi Antal levele a kerületi espereshez.

933 VPL APriv. Hegyi Antal, 1888. november 6. Hegyi Antal levele a kerületi espereshez.

934 VPL APriv. Hegyi Antal, 1888. november 6. Hegyi Antal levele a kerületi espereshez.

935 VPL APar. Cs. 1888. november 22. Keviczky György levele a váci püspökhöz.

936 VPL APar. Cs. 1888. november 22. Keviczky György levele a váci püspökhöz.

937 VPL APar. Cs. 1888. december 6. Schuszter Konstantin püspök levele Hegyi Antalhoz.

938 VPL APar. Cs. 1889. április 15. Hegyi Antal levele a váci püspökhöz.

osztálytanácsoshoz írt táviratában azt kérte, hogy április végéig a harangozó lakban maradjon, ugyanis mint írja: „ez időben nem tudok hová húzódni”.⁹³⁹ A házat végül 1889. április 30-án, csendőri beavatkozással hagyta el öreg Keviczky György és családja.⁹⁴⁰ Különösen megrendítette a közvéleményt, hogy a megalázó kilakoltatásra Nagypénteken került sor.⁹⁴¹

Keviczky György 1898. augusztus 21-én hunyt el. Utolsóként a családból, összesen 40 esztendőn keresztül volt a Nagyboldogasszony-templom harangozója.⁹⁴² Az elbocsátás kiváltotta visszhang azonban évekig zengett a Hegyi plébánossal hadilábon álló sajtóban és a plébános elhelyezéseért küzdő hívek leveleiben. 1892-ben a csongrádi hívek egy csoportja eképpen panaszkodott Vaszary Kolos hercegprímásnak: „Keviczky Györgyöt [Hegyi Antal] vad kegyetlenséggel megverte és fojtogatta őt, szolgálatából pedig elcsapta.”⁹⁴³ A Csongrádi Lap 1901-ben *Közveszélyes őrült a csongrádi parochián* címmel az eset erősen torzított változatával állt elő: „[Hegyi Antal] alig hogy elfoglalta a parochiát, 2 hétre rá az öreget, ki 40 évig a templom szolgálatában állott, harangozott a templomban, a hívek szeme láttára felpofozta, kilökte, s elcsapta állásából a 70 éves aggot, aki bánatában és szégyenében pár hét múlva meghalt.”⁹⁴⁴

3.2. Szőke János pályája

Hegyi plébános Keviczky György helyére az akkor 37 esztendőös búcsúvezetőt, Szőke Jánost terjesztette elő a külsővárosi harangozó állásra.⁹⁴⁵ Választását a harangozó jelölt személyes kvalitásai indokolták: „Eddig is egyike volt ő legbuzgóbb, s általam nagyrabecsült híveimnek, jelen állásában pedig jóakarata, ügyessége, tisztaság-szeretete és szolgálatkészsége által négy hónap óta mindenkor méltónak tanúsította magát a belé helyezett bizalomra.”⁹⁴⁶ Az új harangozót a püspöki jóváhagyást követően, április 27-én eskette fel plébánosa.⁹⁴⁷

Ugy tűnik, hogy az évek során Hegyi csalódott szeretett harangozójában: „A külvárosi harangozó jó ember, de gondatlan, s e miatt állandóan a sarkában kell lenni. Biz én megkövetelem tőle, hogy pontosan végezze minden dolgát, mert azért templomszolga”.⁹⁴⁸ Szőke lemondására ismeretlen okokból került sor 1895. szeptemberében. Ha hitelt adhatunk a Hegyi plébánost támadó sajtóhíreknek,

939 VPL APar. Cs. 1889. április 15. Keviczky György távirata a helügyminiszterhez.

940 VPL APar. Cs. 1889. április 30. Alispáni levél a váci püspökhöz.

941 VPL APriv. Hegyi Antal, 1892. március 14. A csongrádi hívek levele a hercegprímáshoz.

942 Csongrádi Lap, 1898. augusztus 28. VIII. évf. 35. szám, 3. old.

943 VPL APriv. Hegyi Antal, 1892. március 14. A csongrádi hívek levele a hercegprímáshoz.

944 Csongrádi Lap, 1901. február 4. XI. évf. 5. szám 2. old.

945 Csongrádi Közlöny, 1894. augusztus 19. I. évf. 23. szám, 3. old. Szőke János 1856. december 14-én született Csongrádon, apja Szőke László, anyja Ács Mária. VPL APar. Cs. Szőke János keresztlevele. Szőke János 1898-ban tett vallomásából kiderül, hogy ő szervezte a csongrádiak kiskunfélegyháza-szentkúti búcsújárásait. VPL APriv. Hegyi Antal, 1898. augusztus 22–26. Szőke János vallomása.

946 VPL APar. Cs. 1889. március 24. Hegyi Antal levele a váci püspökhöz.

947 VPL APar. Cs. 1889. április 15. Hegyi Antal levele a váci püspöki szentszékhez.

948 VPL APriv. Hegyi Antal, 1894. július 10. Hegyi Antal levele a váci Egyházmegyei Hatósághoz.

ismét egy eldurvult összeszólalkozás állhatott a háttérben.⁹⁴⁹ A váci püspök rendelkezése nyomán Hegyi Antal tűzte ki a harangozóválasztás időpontját, melyre meghívta a kerületi esperest, a Károlyi kegyúr képviselőjét és a községi előljárók képviselőit. Jelen volt továbbá Bába Szabó Rókus *egyházi gondnok*, kinek szintén kikérték a véleményét a jelöltekkel kapcsolatban.⁹⁵⁰ A 17 jelentkező közül végül a hét gyermekes, szegény sorsú földművest, Palásti Lajost terjesztették a váci püspök elé.

3.3. Palásti Lajos balszerencséje

Palásti Lajos⁹⁵¹ első hivatali évei békében, eseménytelenül teltek: idősebb fiai segítettek neki a harangozásban, a kisebbek ministráltak. 1898 októberének egyik reggelén azonban Vajdovics Julianna dékányasszony az általa kezelt Mária persely⁹⁵² közelében állva döbbenet hallotta, hogy egy asszony pénzt dob bele, és az bizony nem csörren, hanem koppan a persely alján. Mivel feltérésre gyanakodott, azonnal szaladt Hegyi Antalhoz, aki el is hívta Sineger Vendel lakatos, hogy vegye szemügyre a szerkezetet. A lakatos a zárat rendben találta, így álkulcsos tolvajra kezdtek gyanakodni. Miután a plébános a harangozóval és az egyik káplánjával átnézte a többi perselyt is, kiderült, hogy mindegyikben gyanúsán kevés a pénz, a *Péterfillérek* kulcsa pedig eltűnt az irodából.⁹⁵³ A plébános gyanúja a harangozó segédeire terelődött, „mert ezek már egy alkalommal követtek el visszaélést az előbbeni harangozó idejében, amikor érzékenyen meg is lakoltak tolvajlásukért”.⁹⁵⁴

A harangozó segédei, köztük Palásti Lajos egyik fia azt vallotta a csendőröknek, hogy látta a dékányasszonyt a perselyekben kutakodni. A legények elbeszélése alapján a hatósági nyomozás végeredménye így hangzott: „a persely tartalmát Vajdovics Julianna nevű dékányasszony tolvajlotta el”.⁹⁵⁵ Az asszony nem sokáig ült a csongrádi községháza tömlöcében: időközben ugyanis feltűnt két tanú, kiknek vallomása nyomán kiszabadulhatott. Két asztalossegéd a kérdéses nap reggelén egy térdeplő zsámolyt kárpitozott a templomban, így a saját szemükkel látták, amint a harangozó 14 esztendő fia álkulccsal nyitogatja az egyik perselyt. A plébános meggyőződése szerint atyja, a harangozó tudott az

949 „[Hegyi Antal] másnap Balog Énok harangozónál ebédelt, vacsorált pedig Szőke János elbocsátott harangozónál kit éppen ő pofozott ki állásából.” Csongrádi Lap, 1898. március 27. VIII. évf. 13. szám, 2. old.

950 Csongrádi Lap, 1895. szeptember 22. V. évf. 39. szám, 3. old; Csongrádi Közlöny, 1895. szeptember 22. II. évf. 38. szám, 4. old.

951 Palásti Lajos született 1860. május 12-én. NPI Születési anyakönyvek.

952 A Mária kassza a Nagyboldogasszony-templom Lourdes-i oltára mellett volt elhelyezve. A rózsafűzér társulati dékányasszony mint a persely kulcsosa havonta egyszer ürítette a perselyt. A benne talált összeget misézésre fordították. A többi perselyt az egyházi és a számadó káplán kezelte. Csongrádi Lap, 1898. október 30. VIII. évf. 44. szám, 2. old; VPL APar. Cs. 1898. október 30. Hegyi Antal levele a váci püspökhöz.

953 VPL APar. Cs. 1898. október 30. Hegyi Antal levele a váci püspökhöz.

954 VPL APar. Cs. 1898. október 30. Hegyi Antal levele a váci püspökhöz.

955 VPL APar. Cs. 1898. október 30. Csongrád község előljáróinak levele a váci püspökhöz.

esetről.⁹⁵⁶ A templom kulcsait Palásti Lajos átadta a plébánosnak, a harangozói lakból viszont – mivel egyéb szállása nem volt – még nem költözött ki.⁹⁵⁷

Palásti a megyéspüspöknek címzett levelében továbbra is tagadta fia bűnösségét, és kitartott amellett, hogy a dékányasszony keze ragadós.⁹⁵⁸ A balsorsán siránkozó Palásti helyére Hegyi Antal a település előjáróit megkerülve egy volt gátórt kért fel harangozónak. Hajdú János már 1895-ben megpályázta az állást, ám akkoriban nem járt sikerrel.⁹⁵⁹ A Csongrádi Lap nyomban azt firtatta, hogy valójában a dékányasszony szívügye volt az előző harangozó leváltása és állítólagos kedvesének megválasztása.⁹⁶⁰

A csongrádi jegyző és bíró a harangozó-kérdésében ismét élesen szembehelezkedett Hegyi Antallal. Mivel a harangozó a községi pénztárból kapta fizetését, lakása is a község tulajdona, így kinevezésének is a helyi előjárósággal együttműködve kellett volna megtörténnie. Tiltakozásul – az 1889-es ügyhöz hasonlóan – megtagadták a harangozói lak átadását és az új harangozó jövedelmének kiutalását.⁹⁶¹

1898 novemberében ismét arról hallunk, hogy Palásti Lajost a püspök rendelkezése nyomán visszahelyezték állásába.⁹⁶² 1903-ban legidősebb fia, János volt a *harangozó bojtára* (segédje).⁹⁶³ Palásti Lajos még hét éven keresztül viselte hivatalát, ám András fia miatt végül mégis lemondani kényszerült. Mint kiderült, az időközben felcseperedett legény egy cimborájával együtt előszeretettel dézsmálta a Szent Antal perselyt, a pénzt pedig dorbézolásra költötték.⁹⁶⁴ Ezúttal a plébános érte tetten a tolvajokat. Palásti Lajos helyét 1905-ben Király Sándor vette át.⁹⁶⁵

4. A szokásjog kérdésének margójára

A csongrád-külsővárosi harangozói állás története két korszakra bontható. A templom építésétől számítva a Keviczky család vonalán öröklődött a hivatás, közel 120 esztendőn keresztül. Keviczky György 1889-ben igen hasonló körülmények között élt, azonos feladatkört látott el, mint 1769-ben élt dédöregapja. A família a harangozói állás egyedüli és biztos örököseként élt a harangozói lakban, legfőbb gondjuk a kereset időnkénti megemelése és korábbi javaik megtartása volt.

956 VPL APar. Cs. 1898. október 30. Hegyi Antal levele a váci püspökhöz.

957 Csongrádi Lap, 1898. október 30. VIII. évf. 44. szám, 2. old.

958 VPL APar. Cs. 1898. november 1. Palásti Lajos levele a váci püspökhöz.

959 Csongrádi Közlöny, 1895. szeptember 29. II. évf. 39. szám, 3. old.

960 Csongrádi Lap, 1898. október 30. VIII. évf. 44. szám, 2. old.

961 VPL APar. Cs. 1898. október 30. Csongrád község előjáróinak levele a váci püspökhöz.

962 Csongrádi Lap, 1898. november 20. VIII. évf. 47. szám, 2. old.

963 VPL APriv. Medveczky János, 1903. Medveczky János dátum nélküli levele a váci püspöki szentszékhöz.

964 Csongrádi Újság, 1904. július 10. II. évf. 28. szám, 4. old.

965 Csongrádi Újság, 1905. április 30. III. évf. 18. szám, 2. old.

1889-ben Hegyi Antal plébános világított rá arra, hogy milyen törékeny alapon nyugszik a leszármazási rend jogosultsága. „Nekem mindegy, akár Keviczky Györgynek, akár másnak hívják a harangozót, de rendnek és tisztaságnak kell lenni okvetlenül a templomban, evvel tartozik a harangozó.”⁹⁶⁶ A hivatalvesztés kimondásával egy csapásra érvénytelenné vált az első Keviczky harangozó és az akkori plébános szóbeli megegyezése. A hivatal örökléséről, a „méltó kötelességteljesítés” kritériumairól írásos emlék sosem született, és ez a megszokáson alapuló *usus* a 19. század végén elégtelennek bizonyult. A varázs megtörése népmesei egyszerűségű és tragikumú, hisz a család nem halmozott fel tartalékot, nem vásárolt saját házat vagy földet arra az esetre, ha el kellene hagyniuk a harangozói házat. Az óvatosság jeleként értékelhetjük azonban Keviczky György céhes próbálkozásait, vagy fiának, Sándornak hivatalnoki ambícióit.

Egészen 1889-ig nem firtatta senki, hogy milyen jogon képez kikezdzhetetlen védőburkot a Keviczky család köré a szokásjog. Nem csoda, hogy mind a közösség, mind a helyi előjáróság döbbenettel és ellenállással fogadta Keviczky György elbocsátásának hírért. A település vezetői minden rendelkezésükre álló eszközzel akadályozták a „reform” végrehajtását: hónapokig halasztgatták a kilakoltatást, az új harangozó jövedelmét visszatartották. A plébános eképpen emlékezett vissza küzdelmeire: „Szándékomban lévén, hogy miután addig csak az volt vagy öt generáción keresztül szokásban, hogy a Keviczki családban egyszerűen csak apáról fiúra szállott a harangozóság, a *szabályszerű betöltést* majd az előjárósággal egyetértőleg fogom eszközölni, erről azonban az előjáróságnak e kérdésben elfoglalt ellenséges magatartása miatt csak hamar le kellett mondanom.”⁹⁶⁷

Mi volt Hegyi Antal célja? Miért helyezkedett végül mégis szembe azzal a testülettel, kiknek támogatására számított volna? Valóban a szabályok betartása iránti elkötelezettség volt a motiváció? Ha tartjuk azt a hipotézist, miszerint Hegyi Antal egyházfegyelmezési döntéseinek háttérben jellemzően saját pozíciójának megerősítése és egy centralizált plébániai vezetés képe állt, úgy joggal feltételezhető, hogy a harangozó és sekrestyési hivatalt is egy elveihez közel álló ’stratégiai személlyel’ kívánta betölteni. Erre a plébános által elképzelt szerepre az idős harangozó, úgy tűnik, nem volt alkalmas. Hegyi plébános ellentmondást nem tűrő, hirtelen haragú természetének éppen elegendő ok lehetett Keviczky György állítólagos „feleselése” ahhoz, hogy a szokásjogot semmibe véve és a közvéleménnyel szembeszállva keresztül vigye akarátát, és a harangozói hivatalt felszabadítsa.

Feltevésünket erősíti, miszerint Hegyi Antal az öreg Keviczky távozása után a kegyúrral és a helyi előjárósággal mit sem törődve saját támogatói közül jelölte

966 VPL APriv. Hegyi Antal, 1888. november 6. Hegyi Antal levele a kerületi espereshez.

967 VPL APar. Cs. Hegyi Antal feljegyzései a csongrádi Historia Domus kitépott lapjain. 130. old. 1888.

ki az utódot.⁹⁶⁸ 1889 után viszont a harangozói állásban érdekelt felek, vagyis a település és a kegyúr is észbe kaptak, és fokozott figyelemmel kezdték kísérni ennek az alapvetően bizalmi hivatásnak a sorsát, mely már sohasem biztosíthatta azt a nyugalmat, melyet a Keviczky család élvezett 120 esztendőn keresztül.

968 A híres Szeged-Belvárosi plébános, Kreminger Antal idejében, az öreg harangozó nyugdíjba vonulását követően alakult ki hasonló perpatvar (1847). A szegedi esetben a város mint kegyúr próbálta az egyház bevonása nélkül megválasztani az új harangozót, ám Kreminger plébános ellenállásán megbukott a kísérlet. Ahogy a megyéspüspökhöz írt levelében leszögezte: „Excellenciád rendeletei jogot, sőt kötelességet tartalmaznak arra, hogy a plébános és alesperes megnézzé, ki az ő harangozója”. Kisházi-Kovács 2008. 55-56.